

לוועדת שוחט אין מנדט ציבורי פרופסור ירון אזרחי

לוועדת שוחט אין ולא יהיה מנדט ציבורי לקבוע מה תהיינה ההכרעות הערכיות על מקום ההשכלה הגבוהה בסדר העדיפויות הלאומי ואין לה סמכות לעצב את דמות האוניברסיטאות בישראל, למרות העובדה שרוב חבריה הם אנשים מיומנים ובעלי כוונות טובות. לוועדת שוחט אין מנדט ציבורי כזה משום שהיא כפופה למנדט הצר שקיבלה ממשלה המנסה להתחמק מהכרעות לאומיות בתחום ההשכלה, והמעדיפה להגביל את הטיפול בנושא להיבט הפיננסי והניהולי של המוסדות.

הרכב הוועדה שרוב חבריה הם כלכלנים, אנשי כספים ומינהל ופקידים בכירים, הנוטים לראות בשיקולים כלכליים את חזות הכול, אינו מבטיח שהמלצותיה יתחשבו בהשלכות של שיטת המימון של שכר הלימוד על תמריצי הסטודנטים ושיקוליהם בבחירת מסלולי הלימודים ואיכותם. ועדה זו גם אינה כשירה להעריך את השפעת שיטות המימון המוצעות על תהליכי הברירה של התחומים האקדמיים שיזכו למימון וטיפוח לעומת אלה שיוזנחו בשל ביקוש דל. לאחר שלוש שנים של שירות צבאי, גיל התחלת הלימודים הגבוהים בארץ אינו 18 כבמערב אלא קרוב יותר ל-22. בגיל זה רבים מן הסטודנטים נאלצים כבר לעבוד, ובהמשך לימודיהם אף לפרנס משפחה ולשלם משכנתא. במצב זה כבר אין להם זמן והם נאלצים לדלג על השלב של חינוך גבוה מרחיב אופקים, ולהמירו בהכשרה מקצועית צרה בתחומים המבטיחים הכנסה גבוהה כמחשבים, מנהל עסקים, רפואת שיניים, הנדסה, ראיית חשבון וכיו"ב. המעמסה של הלוואה נוספת למימון לימודיהם רק תחזק מגמה שלילית זו של ייצור מומחים חסרי השכלה שלא נחשפו לתחומים כאתיקה, היסטוריה וספרות. כלכלנים עוד לא המציאו מדד למחיר החברתי העצום של שיפוט מקצועי של מומחים חסרי השכלה אך מי שמתבונן בלהט בו מניפים כלכלני האוצר את סכין הקיצוצים על מוסדות תרבות והשכלה, – שללא מבחן השוק הם בעיניהם "לא כלכליים" -- יכול לזהות את אחד הביטויים המובהקים לתופעה זו. העובדה שהמחיר החברתי של הכפפת המערכת האקדמית להיגיון השוק אינו מדיד בקלות אינה מצדיקה התעלמות מהשלכותיו בטווח הארוך.

התבטאותו של בייגה שוחט, שעל יושרו ותרומתו למדיניות הכלכלית בארץ אין עוררים, שמתן שכר דיפרנציאלי לכ-25 מדענים כוכבים הוא עניין כספי קטן, היא עדות נוספת לעיוורון של ועדת שוחט להשלכות הרחבות של מודלים של מימון ההשכלה הגבוהה. קהילות המדע המצטיינות במערב פיתחו במשך מאות שנים מערכת שיפוט בינלאומית אוניברסיטאית (peer judgment) הן כדרך לחלק מוניטין מדעי כתגמול (לא כספי) למצוינות והן כדרך לדירוג דינאמי של תחומי יידע לפי קריטריונים אינטלקטואליים ומדעיים להערכת סיכויי קידום. הרעיון לדלג על מנגנוני הניווט המשוכללים האלה ולהפקיד את הסמכות לקבוע מי המצוינים ומה הם תחומי המצוינות המבטיחים בידי ראשי האוניברסיטאות שייחלקו בונוסים (מלמעלה) כמנהלי חברות עסקיות, מפר הפרה גסה עיקרון מקודש של הקהילה המדעית ולכן טוב שהוקפא. אך עצם העלאתו של רעיון זה מעידה על השיבוש בכיווני המחשבה של וועדת שוחט השואפת, כוועדת מלץ שקדמה לה, להדביק לקהילה האקדמית מודל של ניהול עסקי.

לכן:

1. יש לפרק את ועדת שוחט ולהקים במקומה ועדה לאומית רחבה בהרכב המכיל מדענים מכל הפקולטות יחד עם אנשי רוח ואנשי ציבור, ולהעמיד לרשותה יועצים הכוללים כלכלנים וסוציולוגים; המנדט של הוועדה הלאומית הזאת יהיה להמליץ לכנסת ולממשלה על מקומה הראוי של ההשכלה הגבוהה בסדר העדיפויות הלאומי, ולגזור מן ההכרעה הזאת את דרכי מימונה וניהולה.
2. אין להקל על הפוליטיקאים הממנים את הוועדות האלה להמשיך להזרים את הכסף הציבורי לתחומים המניבים תגמול פוליטי מיידי, על חשבון ההשקעות בתשתיות כה חיוניות כהשכלה גבוהה, המניבות פירות רק בטווח הארוך.
3. נקודת המוצא לכל דיון במצב הסטודנטים והאוניברסיטאות צריכה להיות ההכרה שמפרספקטיבה של המחויבות למדינה דמוקרטית חינוך גבוה הוא זכות אזרחית בסיסית, הנגזרת מן העיקרון של ממשל עצמי ומן הזיקה בין השכלה, חירות ואזרחות אקטיבית.

4. יש לשאוף לשילוב נכון של מקורות מימון ציבורי ופרטי לאוניברסיטאות שישמור על האיזון הקיים באוניברסיטאות הטובות בעולם בין חינוך גבוה לבין הכשרה מקצועית גבוהה, תוך שמירה על מערכות השיפוט הפנים-מדעיות המבטיחות את טיפוח המצוינות.
5. לבסוף, הסטודנטים הנאבקים על זכותם המוסרית כאזרחים מבוגרים שמילאו את חובתם הלאומית לשכר לימוד סביר, כחלק ממאבק כולל יותר על דמות ההשכלה הגבוהה והחברה, ראויים לתמיכה מאסיבית של כל הקהילה האקדמית ושוחריה בישראל.